
ANNALES
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN – POLONIA

VOL. LXXI

SECTIO F

2016

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
Wydział Humanistyczny

ANDRZEJ PLESZCZYŃSKI

Ecclesia, regnum, fontes. Studia z dziejów średniowiecza.
Prace ofiarowane Profesor Marii Koczerskiej, red. R. Michałowski
[et al.], Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego,
Warszawa 2014, ss. 774

Księga jubileuszowa dedykowana Profesor Marii Koczerskiej, znanej mediewistce z Uniwersytetu Warszawskiego, opracowana przez komitet redakcyjny złożony ze znanych i renomowanych historyków warszawskich: Sławomira Gawlasa, Katarzynę Gołąbek, Marka A. Janickiego, Romana Michałowskiego, Martę Piber-Zbieranowską, Piotra Węcowskiego, budzi respekt już swoimi rozmiarami i liczbą stron. Zainteresowany czytelnik, zajrzawszy do środka tomu, upewni się, że jego pierwsze odczucie było właściwe – książka zawiera bowiem cały szereg studiów pisanych przez znakomitych specjalistów, pochodzących z najlepszych polskich i europejskich ośrodków badawczych. Ideą przewodnią doboru i autorów, i tematyki zbioru jest przede wszystkim problematyka badawcza podejmowana przez Jubilatkę, a więc studia z dziejów Kościoła, związków i relacji między władzą duchowną i świecką, kultury i życia społecznego, a ponadto kwestie szeroko pojmowanego edytorstwa i źródłoznawstwa. Ramą czasową ujmowania wszystkich tych problemów jest epoka od późnego średniowiecza aż po wczesną nowożytność.

Recenzowany tom składa się z: wprowadzenia przedstawiającego życiorys i dorobek badawczy Marii Koczerskiej; bibliografii jej publikacji oraz wykazu prac akademickich powstałych pod jej promotorskim kierownictwem. Dopiero później zamieszczone są właściwe studia.

Trudno byłoby mi w niniejszym omówieniu ustosunkować się do wszystkich spraw podejmowanych w tej książce, czy nawet wydatnej ich części. Jest ich za dużo. Mój tekst będzie zatem jedynie prezentacją przebogatej problematyki zebranych w tomie rozważań.

Właściwy korpus książki podzielony został na pięć części. Pierwsza z nich zawiera szkice poświęcone rozległej problematyce historii Kościoła (*Ecclesia*). Tę część prezentowanego tomu otwiera artykuł Romana Michałowskiego o poglądach Sulpicjusza Sewera, znakomitego pisarza późnoantycznego, chrześcijańskiego hagiografa, na temat źródeł skuteczności misjonarza (s. 35–46). Przemysław Tyszka poświęcił swoje rozważania analizie percepcji zjawisk nadprzyrodzonych w *Dialogach* Grzegorza Wielkiego (s. 47–54). Natomiast Jan Tyszkiewicz (s. 55–66) napisał tekst o znaczeniu chrześcijaństwa dla polskich rodzin w epoce wcześniejszego średniowiecza (do połowy XII w.). Małgorzata Dąbrowska (s. 67–77) przedstawiła zaś problem znaczenia Michała VIII Paleologa i Jana XI Bekkosa dla zawarcia unii kościelnej w Lyonie (1274). Z kolei Krzysztof Ożóg (s. 78–86) opisał okoliczności nadania przez Władysława Jagiełłę kustodii kleparskiej kościoła św. Floriana na rzecz Akademii Krakowskiej. Jakub Turek (s. 87–95) przedstawił w swoim szkicu osobę Jana Biskupca, prowincjała polskich dominikanów w latach 1411–1417. Krzysztofa Brachę (s. 96–109) zainteresowała kwestia tekstu *Questio, Utrum potestas coercendi daemones fieri possit* heidelberskiego teologa i inkwizytora Jana z Frankfurtu (1440). Monika Saczyńska (s. 110–118) zaprezentowała polskie supliki zachowane w najstarszej księdze *Penitencjarii Apostolskiej (Regestra matrimonialium et diversorum, t. 1)*. Marek Daniel Kowalski (s. 119–127) opisał działalność Andrzeja de Palatio, papieskiego kolektora generalnego w Polsce w latach 1442–1445. Marta Czyżak w swoim szkicu (s. 128–137) pochyliła się nad sprawami przeciw polskiemu duchownym żyjącym w konkubincji, zarejestrowanym w księdze wikariusza generalnego gnieźnieńskiego Sędziwoja z Czechła (lata 1449–1453). Olga M. Przybyłowicz (s. 138–149) zanalizowała dwa przywileje dla klarysek w Kostrzynie z 1477 r. oraz późniejszy z 1615 r. Z kolei Jerzy Kłoczowski (s. 150–155) podjął rozległą kwestię znaczenia dominikanów dla historii polskiej demokracji. Sprawy kościelne zamyka w prezentowanym tomie szkic Andrzeja Radziwińskiego (s. 156–166), znakomitego badacza dziejów duchowieństwa polskich kapituł katedralnych i kolegiackich, poświęcony omówieniu nowszych badań nad problematyką, w której autor się specjalizuje.

Kolejna część omawianej książki została poświęcona sprawom państwa w okresie późnego średniowiecza i wczesnej nowożytności (*Regnum*). Inicjuje ją Marian Dygo, który zastanawia się, czy pryncypat księcia Kazimierza Sprawiedliwego został zatwierdzony przez papieża Aleksandra III oraz cesarza Fryderyka I Barbarossę (s. 167–181). Kolejny z autorów – Marek Cetwiński (s. 182–190) – zanalizował treść *Księgi Henrykowskiej*, w której zachowały się informacje o notariuszach książąt śląskich. Natomiast Sławomir Gawlas (s. 191–205) naszkicował sprawę pobożności króla Władysława I Łokietka. Dwór księcia warszawskiego Ziemowita I i jego otoczenie na początku XIV w. zaprezentował Kazimierz Pacuski (s. 206–216). Znakomita praska mediewistka, Marie Bláhová (s. 217–227),

przedstawiła ciekawą i ważną kwestię rytuałów oraz ceremonii restytucji władzy monarszej w pohusyckich Czechach. Natomiast Andrzej Marzec (s. 228–239) na przykładzie Szymona z Raszkowa przybliżył zespół kancelarii króla polskiego w XIV w. Wkładem Renaty Trawki (s. 240–249) do omawianej księgi jubileuszowej jest analiza dokumentu Władysława Opolczyka dla najstarszego lwowskiego szpitala. Piotr Węcowski (s. 250–257) za temat swojego artykułu obrał arcyciekawą kwestię opinii prawnych z końca XV w. na temat królewskich uprawnień Jadwigi Andegaweńskiej oraz pokazał ją na tle ówczesnych wyobrażeń o władzy monarszej. Marcin Skrzyński (s. 258–267) przedstawił czytelnikowi dokument z testamentem króla Aleksandra Jagiellończyka. Urszula Borkowska (s. 268–273) przeanalizowała treści modlitw królowej Bony zawarte w *Księdze godzinek zdobionych* przez Stanisława Samostrzelnika. Marek Janicki (s. 274–286) podjął niezwykle istotną historycznie, a przy tym ciekawą sprawę rozporządzeń króla Zygmunta Augusta dotyczących porządku dworu królewskiego i obrad senatu. Katarzyna Gołąbek (s. 287–295) opisała wspomnienia Mikołaja Radziwiłła „Pioruna” o królu Zygmuncie Auguście. Zamykający część dotyczącą państwa szkic Wojciecha Iwańczaka (s. 296–304) natomiast ukazuje czytelnikowi obraz dynastii Piastów zawarty w dziełach Franciszka Palackiego, wybitnego dziejopisa czeskiego z pierwszej połowy XIX w., zwanego ojcem czeskiej historiografii.

Pierwszym studium poświęconym problematyce źródłoznawczej (*Fontes*) w omawianej księdze jubileuszowej jest praca Elżbiety Dąbrowskiej (s. 307–314), która przedstawiła sprawę inskrypcji na insygniach dygnitarzy kościelnych w średniowieczu. Kolejny autor, Tomasz Jasiński (s. 315–333), zanalizował budowę i rymy *Kroniki* tzw. Galla Anonima – a konkretnie kwestię szesnastozgłoskowca trocheicznego. Eduard Mühle (s. 334–345) natomiast rozważył konteksty występowania pojęcia *res publica* w *Kronice polskiej* Mistrza Wincentego Kadłubka. Tomasz Jurek i Adam Kozak (s. 346–359) pokazali czytelnikowi pozostałości rejestru kancelarii biskupa wrocławskiego Jana Romki (1292–1301), które przetrwały przypadkiem na skrawkach makulatury. Tomasz Gałuszka OP (s. 346–369) zaprezentował zaś zachowane w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu fragmenty czternastowiecznych akt polskiej prowincji dominikanów. Anna Salina (s. 370–379) przybliżyła zainteresowanym kopiarzom kolegium wikariuszy wieczystych przy kościele św. Jana Chrzyciela w Warszawie. Anna Łosowska (s. 380–386) w swym opracowaniu przekonuje, że dokument dotyczący dziesięcin kościoła parafialnego w Opolu Lubelskim zawiera nieznanne badaczom treści. Jerzy Strzelczyk (s. 387–402) przedstawił pamiętnik Heleny Kottanner, niezwyklej kobiety – pisarki działającej w środowiskach dworskich Austrii i Węgier schyłku XV w. Z kolei Piotr Chojnacki (s. 403–415) opisał korespondencję biskupów płockich z lat 1439–1522. Elżbieta Knapiek (s. 416–425) poświęciła swoją uwagę kwestii księgi wpisów biskupa krakowskiego Jana Lut-

ka z Brzezia (1464–1417). Janusz Bieniak (s. 426–435) zaprezentował natomiast listę urzędników Polski środkowej zawartą w 14. tomie *Metryki Koronnej*. Marco Moster (s. 436–446) zestawił i przeanalizował treści kilku późnośredniowiecznych wersji *Speculum exemplorum*, przechowywanych w różnych bibliotekach europejskich. Jan Andrzej Spież (s. 447–458) skupił swoją uwagę na żywocie św. Jacka lektora Stanisława, zachowanym w rękopisie *Kroniki generalów zakonu Hieronima Albertucci de Borselli OP* (Bologna 1494). Wiktor Szyborski (s. 459–470) zobrazował w swoim szkicu problem znaczenia średniowiecznych dokumentów odpustowych zachowanych w zbiorach Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego. Marcin Hlebionek (s. 471–483) zaprezentował nieznaną dotychczas nauce kujawską pieczęć ziemską z początku XVI w. Na koniec tej części rozważań zawartych w omawianej księdze Mieczysław Rokosz (s. 484–497) podjął próbę uporządkowania na nowo pewnych danych dotyczących średniowiecznych i wczesnonowożytnych dzwonów wawelskich.

Zestaw tekstów dotyczących kwestii społecznych, zawartych w interesującej nas publikacji, otwiera artykuł Henryka Samsonowicza (s. 501–511), który dotyczy sprawy odbudowy miast we wczesnym średniowieczu, zniszczonych wcześniej w wyniku tzw. wędrówki ludów. Elżbieta Kowalczyk (s. 512–519) na przykładzie grodu w Dzierzgowie przedstawiła los grodów pogranicza polsko-pruskiego w średniowieczu. Jarosław Wenta (s. 520–527) zbadał na przykładzie księgi wydatków komturów malborskich pewne fragmenty topografii zamku stolicy państwa krzyżackiego. Jan Szymczak (s. 528–542) przybliżył problem konsumpcji owoców w Polsce średniowiecznej. Janusz Tandecki (s. 543–550) przedstawił zaś nienane dotychczas źródła mówiące o przestępczości w średniowiecznym Toruniu. Zdeňka Hledíková (s. 551–566) zbadała natomiast kwestię obecności polskich duchownych w Czechach w czasie wojen husyckich i krótko po nich. Beata Wojciechowska (s. 567–573) opisała sprawy rozwodowe zarejestrowane w późnośredniowiecznym konsystorzu gnieźnieńskim. Kolejny artykuł, autorstwa Piotra Guzowskiego (s. 574–583), dotyczy podobnego problemu, a mianowicie sprawy zawierania pierwszych związków małżeńskich przez szlachtę polską w późnym średniowieczu. Stanisław A. Sroka (s. 584–592) przedstawił natomiast polskich absolwentów uniwersytetu w Ferrarze w drugiej połowie XV w. Obiektem badań Agnieszki Bartoszewicz (s. 593–603) stali się zaś pisarze ksiąg wiejskich w późnośredniowiecznej Polsce. Alicja Szymczakowa (s. 604–614) z kolei przedstawiła w swym artykule pisarzy miejskich Sieradza w podobnym czasie, jakim zajmowała się poprzedniczka. Marta Piber-Zbieranowska (s. 615–630) na przykładzie losów Andrzeja Zaliwskiego i jego braci (ziemia liwska) pokazała kondycję ogólną szlachty tego terenu w latach 1503–1518.

Ostatni blok rozważań omawianej księgi jubileuszowej dotyczy kościelnych elit Małopolski XV w., środowisk, w których żyli i pracowali Zbigniew Oleśnicki oraz Jan Długosz. Pierwszy tekst z tego cyklu, napisany przez Annę Adam-

ską (s. 633–642), dotyczy notariuszy pracujących dla Zbigniewa Oleśnickiego. Kolejny, autorstwa Pawła Kraszy (s. 643–657), omawia przypadek krakowskiego Mistrza Sztuk Wyzwolonych, Andrzeja Gałki z Dobczyzna, który został oskarżony przez kardynała krakowskiego o herezję. Jarosław Nikodem (s. 658–674) zanalizował natomiast relację Zbigniewa Oleśnickiego do królowej Zofii Holszańskiej. Piotr Rabiej (s. 675–684) zbadał nastawienie kardynała do kwestii obsadzania tzw. kanonii uniwersyteckich w krakowskiej kapitule katedralnej. Anna Sochacka (s. 685–700) z kolei rozważyła, jaką rolę w lokalnej polityce i ekonomii Oleśnickiego pełniła wieś Biskupice, położona niedaleko Lublina. Piotr Pokora (s. 701–706) przedstawił kwestię zmian rytowniczych w kardynalskiej pieczęci wielkiej biskupa krakowskiego, przeprowadzonych przez Zbigniewa Oleśnickiego. Zofia Wilk-Woś (s. 707–717) naszkicowała karierę Zbigniewa Oleśnickiego młodszego, bratanka wybitnego kardynała. Marcei Antoniewicz (s. 718–734) poświęcił swoją uwagę dochodzeniu najstarszych śladów przodków Jana Długosza i pochodzeniu herbu rodziny, Wieniawy. Rafał Jaworski (s. 735–741) spróbował udowodnić, że istnieje pilna potrzeba przeprowadzenia badań nad kwerendami archiwalnymi prowadzonymi niegdyś przez Jana Długosza. Piotr Dymmel (s. 742–753) natomiast zaprezentował wersje skrótów *Annalów* Długosza, zastanawiając się nad ich znaczeniem. Marek Walczak (s. 754–765) przeanalizował kopię zaginionej miniatury dedykacyjnej *Vitae beatae Kunegindis* Jana Długosza w kontekście refleksji historycznej obecnej w późnośredniowiecznej Polsce.

Omawiana księga dobrze prezentuje środowisko polskich i częściowo czeskich badaczy zajmujących się późnym średniowieczem. Zebrane w niej teksty dotyczą spraw istotnych, często mało znanych, ale zawsze ciekawych. Myślę, że praca wzbudzi zainteresowanie szerokiego kręgu historyków i miłośników średniowiecza. Wypada jedynie żałować, że publikacja nie została opatrzona streszczeniem angielskojęzycznym – jego obecność ułatwiłaby dotarcie badaczom niezającym języka polskiego do treści wybranych tekstów, które mogłyby ich również zainteresować.